



**МУ «Отдел образования Курчалоевского района»
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«АХМАТ-ЮРТОВСКАЯ СРЕДНЯЯ ШКОЛА №1
ИМЕНИ ПЕРВОГО ПРЕЗИДЕНТА ЧЕЧЕНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ГЕРОЯ РОССИИ АХМАТ-ХАДЖИ КАДЫРОВА»
(МБОУ «Ахмат-Юртовская СШ №1 им. А-Х. Кадырова»)**

**МУ «Курчалойн кӀоштан дешаран дакъа»
Муниципальни бюджетни йукъардешаран хьукмат
«АХЪМАД-ЮЪРТАРА №1 ЙОЛУ
ХЪАЛХАРЧУ ПРЕЗИДЕНТАН, РОССИН ТУРПАЛХОЧУН
КАДЫРОВ АХЪМАД-ХЪАЪЖИН ЦАРАХ ЙОЛУ ЙУККЪЕРА ИШКОЛ»
(МБЙУХЪ «Ахьмад-Юьртара №1 йолу Кадыров А-ХЪ. цIарах йолу ЙУИ»)**

**Индивидуальный образовательный маршрут по чеченской литературе
Салмановой Ясмину
обучающейся 9 класса**

**Педагог-наставник: Джамалуев Ломали А., учитель чеченского
языка и чеченской литературы**

2025/2026 г.

Кхеторан кехат

Программа х1оттийна 9-чу классахь нохчийн литературин олимпиадина кечам беш методически г1о-накьосталла даран 1алашонца.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет – иза беран интеллектуале а, г1иллакхе-этикин а кхиаран т1ег1а кьастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маь1на а девзаш, литература 1аморо шегяхь кьонахчун амал кхияйой а хууш, шен дуьненхьежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукьараллица а йаза хууш йолу кхетаме личность кхио.

Нохчийн матто, шен т1екаренан а, оила йовзийтаран а коьрта функцеш кхочушйеш, адамашна йукьахь уьйр латтайо, адаман кхетам а, дог-ойла а кхолларехь дакьалоцу; нохчийн мотт нохчийн халкъан хаамаш, оздангаллин ламасташ, истори ларйаран а, йовзийтаран а коьрта г1ирс бу.

Ишколехь нохчийн литература 1амор т1ехьажийна ду дешархочун оздангаллин а, коммуникативни а культура кхачаме йалорна а, цуьнан интеллектан а, кхоллараллин а говзалла, ойлайар, изс, суртх1оттор, ша кхочушден дешаран г1уллакх кхиорна а.

Нохчийн литература 1аморан чулацам иштта т1ехьажийна бу функционални говзалла, адаман йешаран, текстех кхетаран, тайп-тайпанчу барамийн текстийн хаамах пайдаэцаран, цуьнан мах хадоран, цунах ойлайаран, шен 1алашонашка кхачаран, шен хаарш а, таронаш а шорйаран, йукьараллин дахарехь дакьалацаран интегративни хаар санна, кхиорна. Кьамелан а, текстан а г1уллакх нохчийн литературин ишколан курсан кьепе кхолларехь коьртаниг ду.

Дешаран предметан чулацам кхочушбан таро йу классал арахьарчу г1уллакхдарехь: экскурсеш, тематикин мероприятеш, конкурсах, и. д.кх.

1алашонаш:

пох1ма долу дешархой билгалбахар;
пох1ма долчу дешархошна шайн говзаллех пайда эца аьтту бар;
пох1ма долчу дешархошна т1е тидам бахийтар;
пох1ма долчу дешархошна кхиамаш баха г1о дар.

Декхарш:

дешархойн пох1ма гучудаккхарехь болх бар;
шайн 1алашоне кхочург хиларх уьш тешор;
кьинхьегамца бен лакхене кхочург цахиларх уьш тешор.

Методаш:

талларан (исследовательские)
лехаман (поисковые)
халонаш нисйаларан (проблемные)
йозанан белхийн (практические).

Олимпиадина кечамбаран курс чекхйаьлча дешархой хаа декхарийлалъ бу:

- Тайап-тайпанчу кепехь олиминадин тедахкарш кхочушчан (тесташ, коллараллин белхаш, йозанан кепехь хаттаршна жопаш йаздан);
- Текстан талларан башхаллаш йовзар; Нохчийн меттан луглатех пайдаэца.

Пох1ма долчу берашца бечу белхан мехаллаш.

Пох1ма долу стаг жимчохь дубйна цхьана говзаллица шен нийсархойх къаьсташ хуьлу. И тайпа дешархой билгалбахарехь хьехархочо цаьрца дукха болх бан беза. 1илманчаша билгалдаьккхина шайна хала нислуш долчу х1уманна т1ехь пох1ма долчу дешархошна къахьега ца лаьа аьлла, цундела Дала царна еллачу говзалли т1ехь уьш сабаха церан аьтту бан безаш бу.

Нохчийн литература 1аморехь нислуш цхьацца тайпана халонаш йу. Цу т1е тидам а бохуьйтуш болх бан беза пох1ма долчу берашца, и халонаш йовзарна уьш шаьш т1е а кхуьуьйтуш. Х1ора пох1ма долу дешархо Дала шатайпана дика дина ву, цу диканах цуьнга шена а, нахана а пайда зцийта г1о дан деза, оцу 1алашонца цаьрца бечу белхан раж х1отто йеза.

Нохчийн меттан а, литературин а урокахь пох1ма долчу дешархойн кху тайпана кхиамаш хила таро йу:

нохчийн меттан хаарш алсамдовлар;
къовсадаларшкахь (олимпиадашкахь) хьалхара меттигаш йахар;
нохчийн маттахь байташ а, дийцарш а йаздан 1амар;
баккхийчаьргахула нохчийн ширделла дешнаш довзар;
нохчийн ширлуш долу г1иллакхаш, 1адаташ карладахар;
классал арахаь бечу белхан жигарло совйалар

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

Дешаран предметан чулацамо шена йукъалоцу литературин говзарийн а, церан авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «Халкъан барта кхолларалла», «Нохчийн йаздархойн говзарш».

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

Халкъан барта кхолларалла

Нохчийн халкъан туьйранаш
Туьйранаш
Фольклоран кегий жанраш: кичанаш, х1етал-металш.

Нохчийн йаздархойн говзарш

М. Мамакаев. «Баппа».
М. Сулаев. «Ламанан хи».
Берийн журнал «Стела1ад»: журналан специфика, жанраш, рубрикаш, тексташца болх бар
Ш. Окуев. «Б1аьсте».
М. Кибиев. «Меттан сий».
Ш.Рашидов. «Ден весет».
М. Дикаев. «Нохчо ву со».

- И. Хамидов. «Дла – коч, схъа – коч».
 М. Сулаев «Гювтга», «Малх тоьлур бу».
 И. Мамакаев. «Кавказа латта», «ЙоIе», «Даге»

Олимпиаде вьодучунна хаьа деза:

1. Говзаран тема а, коьрта ойла а, коьрта Iоттабакхам а къасто (5-6 классаш);
2. Сюжет йухаййца, фабула йаккха, йухаййцаран тайп-тайпана гIирсех пайдаэца а (5-6 классаш), композицин башхаллаш билгалйаха а(6-7 классаш);
3. Персонажаш-турпалхойн амалийн сурт хIотто, церан дустаран башхаллаш йало (5-6 классаш), персонажийн система мах хадо (6-7 классаш);
4. Йаздархочун кхоллараллин амалца богIу коьрта гайтаран-исбаьхьаллин гIирсаш лаха, церан исбаьхьаллин функцеш билгалйаха (6-7 классаш), йаздархочун меттан а, хотIан а башхаллаш къасто (8-9 классаш);
5. Исбаьхьаллин говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха (7-9 классаш);
6. Говзарийн оздангаллин-философин а, йукьараллин-исторически а, эстетически а проблематикех гар кхето (8-9 классаш);
7. Говзаршкахь исбаьхьаллин элемента къасто а, царна йукьара уьйр гучайаккха а (5-7 классаш); тайп-тайпана жанрийн литературин говзарийн анализ йан (8-9 классаш);
8. Турпалхошца а, хиламашца а йолу авторан йукьаметтиг билгалйаккха (хIора классехь шен тIегIане хьаьжжана);
9. Коьртачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца (хIора классехь – оцу классехь Iамийнчу терминех пайдаэца хаар);
10. Исбаьхьаллин говзаре йолу шен йукьаметтиг дIахайта; шена хетачун аргументаци йан (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжана);
11. ХIиттийнчу хаттаршна шуьйра барта йа йозанан жоп дала (хIора классехь - шен тIегIане хьаьжжана), дешаран дискуссеш дIахайта (7-9 классаш);
12. Сочинени, эссе, хьалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин темина леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжана);
13. Исбаьхьаллин литературин говзарш исбаьхьа йеша, говзаре йолу шен йукьаметтиг а дIа а гойтуш (5-9 классаш);
14. Дешаран хаамийн хьаьрмехь оьшург лаха хаа (7-8 классаш) энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан (8-9 классаш), библиотекин каталогех, библиографически гойтургех, Интернет лахаран системех пайдаэца (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжина).

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам	Электронни дешаран ресурс.
------------------	--	---------------------------	---

		Деъан сахъташ	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла		
1.1.	Нохчийн халкъан туьйра Малые жанры фольклора: пословицы, загадки. Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хIетал-металш. Нохчийн халкъан туьйранаш. Туьйранаш кхаа тобане декъар: Iер-дахаран, тамашийна, дийнатех лаьцна туьйранаш. Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша». Тамашийнчу туьйранин элементаш. Iер-дахаран темица догIу туьйра «Тамашена олхазар». Туьйранан йукъараллин мукъамаш. Миска нах а, элан тайпанан нах а дуьхь-дуьхьалхIиттор. «Борз а, Iахар а» - дийнатех лаьцна туьйра.	6	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш		
2.1.	Литературин теори: Литературин туьйра. Халкъан туьйранах литературин туьйра къастар, гипербола, эпитет, диалог, монолог, произведенешкахь йолу оьздангаллин кепаш	9	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Мамакаев М. «Баппа» (дийцар). Сулаев М. «Ламанан хи» / « (стихотворени). Йаздархочун биографи. Жимачу а, боккхачу а Даймахке безам кхиор. Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени). Ненан меттан маIна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор. Окуев Ш. «БIаьсте» (стихотворени). Даймехкан суьрташ. Даймахкаца боьзна поэтан синхаамаш. Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьллинарг а, биографически мукъамаш а. Пекхуьучу чкъурехь хила йеза оьздангаллин мехаллаш. Халкъана а, Даймахкана а хьалха долу декхар. Литературин теори: автобиографин поэма. М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени). Кхечу къоман векалшца машарехь, доттагIаллехь ваха / йаха кийча а, царна эшначохь гIоьнна ван / йан	14	

	кийча волчу / йолчу йахь йолчу а, маършачу а нохчичун васт. Хамидов 1. – Хь. «Д1а – коч, схьа – коч»		
	Йукъара хаамаш	5	
	Дерриг:	34	

2024-2025 ДЕШАРАН ШАРАХЪ НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРА ХЪЕХАРАН ПЛАН

9 класс

№	1амочу коьчалан ц1е	Сахьт	Терахь
1	Халкъан барта кхолларалла	1	
2	Фольклоран кегий жанраш: кицанаш	1	
3	Фольклоран кегий жанраш: х1етал-металш	1	
4	Фольклоран кегий жанраш: шира дийцарш	1	
5	Фольклоран кегий жанраш: чехкааларш	1	
6	Фольклоран кегий жанраш: туьйранаш	1	
7	Литературин теори: дийцаран жанр, сюжет, васт.	1	
8	Дийцар, суртх1оттор, ойлайар	1	
9	Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а	1	
10	Литературин теори: дустар	1	
11	Литературин теори: эпитеташ	1	
12	Литературин теори: метафораш	1	
13	Литературин теори: пейзаж	1	
14	Литературин теори: гипербола, дустар	1	
15	Литературин теори: синедерзор, йухааларш	1	

16	Мамакаев М.А. дахар, кхолларалла. «Баппа» дийцар. Ши некъахо	1	
17	Мамакаев М.А. «Баппа» дийцар. Нийсо харционал толар	1	
18	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла.	1	
19	Сулаев М.А. «Ламанан хи» стихотворени	1	
20	Берийн журнал «СтелаІад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар	1	
21	Окуев Ш. «БІаьсте» (стихотворени)	1	
22	Окуев Ш. «БІаьсте» стихотворенин анализ	1	
23	Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени)	1	
24	Кибиев М. «Меттан сий» стихотворенин анализ	1	
25	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьллинарг а, биографически мукьамаш а	1	
26	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени)	1	
27	М. Дикаев. «Нохчо ву со» стихотворенин анализ	1	
28	І.Хамидов «ДІа – коч, схьа – коч»	1	
29	М. Сулаев «ГІовтта»	1	
30	І.Мамакаев «Кавказан латта»	1	
31	Сочиненин дІахІоттам	1	
32	Сочинени вовшахтохар	1	
34	Іамийнарг карладаккхар	1	

